

Vergrijzende EU onderzoekt toekomstige arbeidsmarkt

PETER EKAMPER

Meer deeltijdwerk heeft effect op arbeidsvolume

De veroudering van de bevolking heeft gevolgen voor de toekomstige arbeidsmarkt in de Europese Unie. De omvang van de beroepsbevolking zal op de langere termijn dalen, zelfs als de arbeidsparticipatie toeneemt.

Volgens de Europese Unie zal het aantal 65-plussers in de huidige EU-27 de komende 20 jaar toenemen van 81 miljoen in 2005, circa 17 procent van de totale bevolking, tot 112 miljoen rond 2025, 23 procent. Rond 2050 maken de dan 141 miljoen 65-plussers 30 procent van de totale bevolking uit. Een relatief groot aantal ouderen zal in de nabije toekomst de pensioengerechtigde leeftijd bereiken en de arbeidsmarkt verlaten. Als gevolg van de gedaalde vruchtbaarheid zal verder het aantal (jonge) starters op de arbeidsmarkt veel kleiner worden.

Arbeidsmarktscenario

In 2005 heeft de Europese Commissie lange-termijn arbeidsmarktscenario's uit laten rekenen voor alle landen van de toenmalige EU-25 voor de periode 2005-2050. In het zogenoemde basisscenario worden geen ingrijpende beleidsveranderingen verondersteld anders dan reeds ingezette en voorziene pensioenhervormingen. Wel is rekening gehouden met generatieverschillen. In het bijzonder jongere generaties vrouwen hebben een hogere arbeidsparticipatie dan oudere generaties vrouwen op dezelfde leeftijd.

Volgens dit basisscenario zal, ondanks een veronderstelde stijging van de arbeidsparticipatie en daling van de werkloosheid, het arbeidsaanbod en de werkgelegenheid de komende 15 jaar slechts in geringe mate toenemen en daarna afnemen. Dit is vooral een gevolg van de combinatie van de dalende omvang en de veroudering van de potentiële beroepsbevolking (15-64-jarigen). Ouderen participeren minder dan jongeren. In de EU-25 neemt de arbeidsparticipatie van de 15-64-jarigen in de periode 2005-2050 toe van 70,3 procent in 2005 tot 74,9 procent in 2025 en tot 75,5 procent in 2050. Tot ongeveer 2018 stijgt, zo wordt verwacht, de werkgelegenheid met 20 miljoen werkenden waarna deze tot 2050 gaat dalen met bijna 30 miljoen. Het aandeel 55-64-jarigen in de totale werkzame beroepsbevolking neemt toe van 11 procent in 2005 tot ongeveer 18 procent in 2050.

Parttimers

Het totale arbeidsvolume wordt bepaald door het aantal mensen dat werkt en het aantal gewerkte uren per persoon. In de 27 huidige lidstaten van de EU werkten vrouwen in 2005 gemiddeld 7,5 uur minder dan mannen. Het percentage vrouwelijke parttimers is hoger dan het percentage mannelijke: in 2005 was dat 30,7 tegenover 6,7 procent. Tussen de EU-landen be-

staan grote verschillen. In Nederland werkt ruim 70 procent van de vrouwen en ruim 20 procent van de mannen in deeltijd. In de andere EU-landen is in deeltijd werken echter vooral een vrouwenaangelegenheid. In België, Duitsland, Luxemburg, Oostenrijk, het Verenigd Koninkrijk en Zweden heeft rond de 40 procent van de werkende vrouwen een deeltijdbaan, in Bulgarije, Griekenland, Hongarije, Ierland, Litouwen, Slowakije en Tsjechië is dat minder dan tien procent.

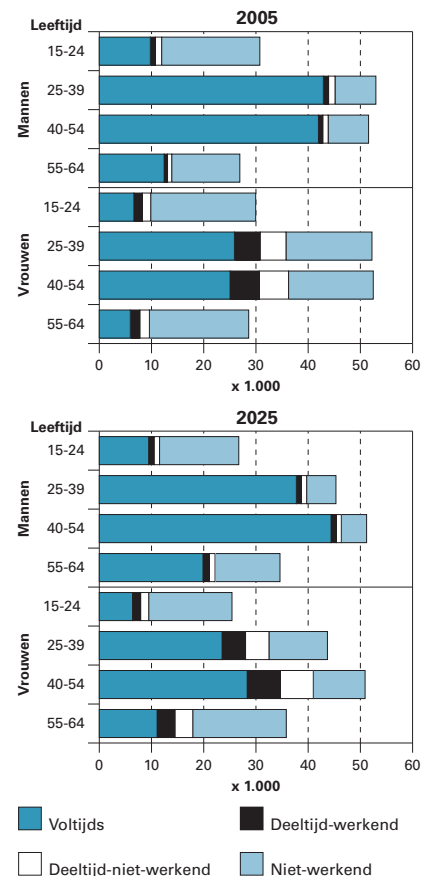
In alle leeftijdsgroepen is het percentage parttimers de afgelopen tien jaar bij zowel mannen als vrouwen gestegen behalve voor 55-64-jarige vrouwen. Voor mannen en vrouwen geldt verder: hoe lager het opleidingsniveau, des te hoger het percentage parttimers. Het aandeel parttimers is op alle opleidingsniveaus toegenomen.

Een stijgend en dalend arbeidsvolume

De stijging van het percentage parttimers op de Europese arbeidsmarkt heeft op zichzelf een negatief effect op het arbeidsvolume, maar dit wordt gecompenseerd door cohorteffecten. Verwacht wordt dat binnen jongere geboortegeneraties in de toekomst meer vrouwen en ouderen zullen participeren op de arbeidsmarkt. Bij vrouwen is dit proces al enkele decennia zichtbaar, bij ouderen veel recenter door op langer doorwerken gericht beleid, ingegeven door de verwachte (financiële) gevolgen van veroudering voor de samenleving.

Als het huidige percentage parttimers op de arbeidsmarkt niet verder stijgt, zal volgens het basisscenario het totale arbeidsvolume gerekend in voltijdbanen in 2025 ongeveer zeven procent

Bevolking in mensjaren naar geslacht, leeftijdsgroep en soort (werk)uren in de Europese Unie (EU-27) in 2005 en 2025 (aantallen x 1.000)

Noot: Deeltijd-werkend is het aantal parttimers uitgedrukt als voltijd-werkenden; deeltijd-niet-werkend is het aantal parttimers uitgedrukt als voltijd-niet-werkenden.

Bron: NIDI-berekeningen op basis van Eurostat en Carone (2005).

OPDRACHT EUROPESE COMMISSIE

In dit artikel worden mogelijke effecten op het toekomstig arbeidsaanbod verkend van beleid gericht op het verhogen van de arbeidsparticipatie, in het bijzonder het effect van deeltijdwerkgelegenheid. Als vertrekpunt voor deze verkenningen zijn de arbeidsmarktscenario's van het Directoraat-generaal voor Economische en Financiële Zaken van de Europese Commissie (DG ECFIN) genomen. Deze scenario's zijn ontwikkeld ten behoeve van een studie naar de toekomstige publieke uitgaven.

Het artikel is gebaseerd op een Research Note geschreven in het kader van de European Observatory on Demography and the Social Situation in opdracht van de Europese Commissie:

Ekamper, P. (2007), *Qualitative scenario study of the European labour force*. Research Note - European Observatory on Demography and the Social Situation - Demography Network. Brussels: European Commission, Directorate-General Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.

hoger zijn dan in 2005. Hoewel de omvang van de potentiële beroepsbevolking in 2025 iets kleiner zal zijn dan in 2005 zal de arbeidsparticipatie hoger zijn door de hiervoor genoemde cohorteffecten. In 2025 zijn de grootste cohorten bovendien 40-54 jaar oud, de leeftijdsgroep met de hoogste arbeidsparticipatie. In 2050 zijn deze cohorten echter uit de potentiële beroepsbevolking verdwenen en volgens het basisscenario zal deze in 2050 dan ook ongeveer 18 procent kleiner zijn dan in 2005. De hogere arbeidsparticipatie kan dan niet meer de bevolkingsdaling compenseren en het totale arbeidsvolume zal daardoor ongeveer acht procent lager zijn dan in 2005. De figuur op pagina 11 toont de potentiële beroepsbevolking naar voltijd- en deeltijdbanen in 2005 en 2025 bij een gelijkblijvend percentage parttimers per leeftijdsgroep en geslacht. Zoals uit de figuur blijkt, blijft in het basisscenario de arbeidsparticipatie relatief het laagst onder de jongeren, de ouderen en de vrouwen en is dus het potentieel daar het grootst.

Beleid

Het EU-beleid is er, conform de zogenoemde Lissabon-doelstellingen, op gericht om de EU tot de meest competitieve en dynamische kenniseconomie van de wereld te maken. Dit vereist verhoging van opleidingsniveau, arbeidsvaardigheden, arbeidsparticipatie en arbeidsproductiviteit in de toekomst. Vooral voor jongeren zullen investeringen in bijvoorbeeld verhoging van onderwijsparticipatie en -niveau conflicteren met verhoging van de arbeidsparticipatie. Jongeren liggen dan ook als doelgroep voor het verhogen van de arbeidsparticipatie minder voor de hand. Beleid gericht op (verdere) verhoging van arbeidsparticipatie van ouderen is logischer. Arbeidsparticipatie in de leeftijdsgroep 55-64 jaar blijft in het basisscenario, ondanks gerealiseerde pensioenhervormingen, relatief laag. Om een substantiële verhoging van de arbeidsparticipatie van ouderen te realiseren zijn ingrijpendere beleidshervormingen met betrekking tot (vervroegde) uitstroom noodzakelijk dan tot nu toe is gerealiseerd.

Meer werken in deeltijd heeft zowel positieve als negatieve gevolgen voor het arbeidsvolume. De beschikbaarheid van meer deeltijdbanen verhoogt mogelijk de participatie van diegenen die tot nu toe niet of niet meer deelnamen. De arbeidsparticipatie van vrouwen in de EU is lager dan die van mannen. Door met deeltijdbanen niet (of niet meer) participerende vrouwen aan te trekken kan de arbeidsparticipatie in termen van zowel banen als volume groeien. Als wordt verondersteld dat grotere mogelijkheden voor deeltijdwerk leiden tot een stijging van de participatie van vrouwen tot hetzelfde niveau als van mannen - zij het dat dan meer vrouwen dan mannen in deeltijd werken - leidt dit ertoe dat het arbeidsvolume van vrouwen op de lange termijn toeneemt in plaats van daalt (zie de tabel). Ook de arbeidsparticipatie van ouderen is lager. Bij mannen is dat meestal een gevolg van

vervroegde pensionering. Bij vrouwen, vooral de oudere generaties, is dit vaak omdat zij nooit hebben geparticipeerd of op jongere leeftijd zijn gestopt nadat ze kinderen kregen. Arbeidsparticipatie zou kunnen worden gestimuleerd door vervroegde pensionering en uitstroom te ontmoedigen en langer doorwerken al dan niet in deeltijd te stimuleren. Ook dit kan de arbeidsparticipatie in termen van zowel banen als volume doen stijgen. Als wordt verondersteld dat de participatie van ouderen toeneemt door de mogelijkheden voor deeltijdwerk te vergroten, kan de daling van het arbeidsvolume op de lange termijn worden gehalveerd (zie de tabel). Aan de andere kant zou de beschikbaarheid van meer deeltijdbanen ook aantrekkelijk kunnen zijn voor nu nog fulltime werkenden. De totale arbeidsparticipatie van deze groep zou dan in banen gelijk blijven, maar in aantal gewerkte uren (volume) afnemen. Als in andere EU-landen in dezelfde mate in deeltijd zou worden gewerkt als in Nederland door een aanzienlijke verschuiving van voltijd naar deeltijd zou het arbeidsvolume bijna drie keer zoveel dalen (zie de tabel).

Ten slotte

Op de langere termijn zal de potentiële beroepsbevolking in de EU zeer waarschijnlijk een stuk kleiner zijn dan nu. Positieve effecten van een stijging van voltijd- en deeltijdparticipatie op het arbeidsvolume zullen mogelijk niet voldoende zijn om de daling van het arbeidsvolume ten gevolge van de dalende potentiële beroepsbevolking te compenseren. Een andere mogelijkheid om het arbeidsvolume toe te laten nemen is het aantal gewerkte uren per persoon te laten stijgen. Dit betekent echter een nogal forse omslag ten opzichte van de huidige trend van de stijging van het aandeel parttimers.

Drs. P. Ekamper, NIDI; e-mail: ekamper@nidi.nl

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

Demos	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur drs. Joop de Beer drs. Gijs Beets dr. Luc Bonneux
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	www.nidi.knaw.nl/nl/demos/
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Nadorp Druk b.v., Poeldijk

LITERATUUR

- Carone, G. (2005), *Long-term labour force projections for the 25 EU Member States: a set of data for assessing the economic impact of ageing*. European Commission Economic Paper No. 235. Brussel: Europese Commissie.

Percentage verandering van arbeidsparticipatiegraden en arbeidsvolume in de Europese Unie (EU-27) in 2025 en 2050 ten opzichte van 2005 volgens het DG ECFIN-basisscenario en drie alternatieve scenario's

	2025			2050		
	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen
% verandering van participatiegraden						
Basis (DG ECFIN)	12	8	17	13	8	18
Ouderenparticipatie	22	16	29	22	16	29
Vrouwenparticipatie	21	8	37	21	8	37
Deeltijd Nederland	12	8	17	13	8	18
% verandering van arbeidsvolume						
Basis (DG ECFIN)	7	5	10	-8	-10	-6
Ouderenparticipatie	12	9	17	-4	-6	-1
Vrouwenparticipatie	11	5	21	-5	-10	3
Deeltijd Nederland	-10	-3	-19	-22	-16	-31

Noot: *Ouderenparticipatie*-scenario veronderstelt stijging arbeidsparticipatiegraden van ouderen (leeftijd 55-64 jaar) tot arbeidsparticipatiegraden van leeftijdsgroep 40-54 geëffectueerd in uitsluitend deeltijdbanen; *Vrouwenparticipatie*-scenario veronderstelt stijging arbeidsparticipatiegraden van vrouwen tot arbeidsparticipatiegraden van mannen geëffectueerd in uitsluitend deeltijdbanen; *Deeltijd Nederland*-scenario veronderstelt aandeel parttimers in de EU identiek aan Nederland.

Bron: NIDI-berekeningen op basis van Eurostat en Carone (2005).